

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-3-13-20>

УДК [7 : 37.018.43] : - 043.86

Моторна Оксана Степанівна,

завідувач кабінету мистецтва та фізичної культури Рівненського ОІППО,
м. Рівне, Україна, oksanamotorna@ukr.net

МИСТЕЦТВО ДИСТАНЦІЙНО: ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ... ЧИ НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ?

Висвітлено особливості реалізації педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу, спрямованого на оптимальне досягнення цілей мистецької освіти в умовах дистанційного навчання. Запропоновано онлайн-інструменти й платформи для комунікації вчителя й учнів та якісного опанування мистецтва. Представлені практичні рекомендації та приклади завдань, що підвищують ефективність самостійної роботи учнів, нададуть нові можливості для творчості, надихатимуть та мотивуватимуть здобувачів освіти на вивчення мистецтва в період дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, мистецтво дистанційно, навчання мистецтва, ЗЗСО, педагогічні онлайн-інструменти, платформи для комунікації вчителя і учнів.

*Вживає не сильніший і не розумніший, а той,
хто найкраще реагує на зміни, що відбуваються.*

Гордон Драйден

Рішенням Кабінету міністрів України з 12 березня 2020 року через пандемію вперше в історії незалежної держави на території нашої країни було введено карантин. Міністерство освіти та науки України рекомендувало навчальним закладам організувати освітній процес з учнями, які перебуватимуть удома, застосовувавши технології дистанційного навчання.

Перехід на дистанційне навчання став неочікуваним та серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів та їхніх батьків. Серед основних проблем: у вчителів – брак необхідних технічних засобів та ІТ-навичок, умінь викладати в режимі онлайн, нестабільне інтернет-з'єднання, складнощі налагодження зв'язку з учнями через відсутність у них

будь-яких гаджетів; у учнів – низький рівень самоорганізації під час карантину, відсутність гаджетів, психологічна неготовність навчатися в нових умовах, обмеженість спілкування з однолітками, труднощі взаємодії у родині та ін.; у батьків – невміння організувати процес навчання дітей вдома, певне упередження щодо дистанційного навчання тощо.

З метою створення можливостей і доступу до освіти кожного учня, незалежно від місця проживання і ресурсів, за сприяння МОН України 6 квітня 2020 р. для учнів 5–11 класів з усієї країни стартував проєкт «Всеукраїнська школа онлайн» – уроки з 11 предметів трансливали українські телеканали та YouTube-канал МОН України. Уроків мистецтва серед «основних» предметів не було, що наводило на думку про ставлення до предмета «Мистецтво» як другорядного і необов'язкового. З 28 квітня 2020 р., за місць до закінчення навчального року, у рамках проєкту

розпочато трансляцію відеоуроків для учнів початкової школи і, зокрема, з мистецтва. Однак викладався лише один його компонент – образотворче мистецтво.

Водночас, карантин довів, що мистецтво суспільству необхідне – людям різного віку і професій, дітям і дорослим. Зацікавленість мистецтвом в умовах карантину стрімко зростає: стали популярними віртуальні екскурсії, онлайн запрацювали театри, відкрився доступ до бібліотечних фондів, розгорнувся масштабний світовий мистецький флешмоб «Мистецтво вдома». Встановлено національний рекорд України в категорії «Найбільший віртуальний хор в Україні». Набули популярності мистецькі конкурси онлайн. Запущена соціальна кампанія «Мистецтво карантину», в якій класичні образи зі світу мистецтва постають у новому вигляді та «розповідають», як можна безпечно протистояти розповсюдженню вірусу COVID-19. Усе це має величезний попит, хоч і не передбачає безпосереднього «живого» контакту.

Практики усвідомлюють небезпеку позиції окремих чиновників, які обстоюють навчання онлайн – і навчання мистецтва в тому числі. Не можна опанувати гру на скрипці, навчитися співати хором, музикувати і інтерпретувати музичні твори на відстані, навіть за якісного контенту й гарної швидкості інтернету. Потрібен учитель, живе спілкування з ним і однолітками на мистецькі теми, створення атмосфери, де учні поринуть у таїну переживання мистецтва, – це все відбувається тільки за умови уроку наживо.

І все ж, мистецтво дистанційно не лише стало реальністю за ці кілька місяців, а й пори значні труднощі різного характеру відкрило вчителям і учням нові можливості. Більшість із цих «мистецтво-пізнавальних знахідок», на наше переконання, не відійде в небуття разом із карантинном. Головним сьогодні, на наш погляд, є аналіз пройденого і, як результат, – відповіді на запитання: мистецтво дистанційно – це втрачені можливості чи нові перспективи?

Проблема дистанційного навчання не є новою. Теоретичні основи дистанційного навчання розробляли

О. Андреев, Н. Морзе, В. Кухаренко, В. Олійник, Є. Полат, О. Рибалко, Є. Смирнова-Трибульська, А. Хуторський та інші вчені. Організацію дистанційної форми навчання, особливості та перспективи його використання досліджені в працях О. Агапової, А. Андреевої, Я. Ваграменко, І. Висоцького, Н. Данилової, Д. Матросса, Е. Машбица, І. Морева, С. Пейперта, О. Полат, А. Полякова, В. Тихомирова, І. Шамсутдиной та ін.

Окремі питання дистанційного навчання в мистецькій галузі вивчають науковці: Л. Масол (учнів і вчителів), Л. Кондратова (вчителів), Л. Васильєва (майбутніх вчителів).

Метою даної статті є розкриття особливостей реалізації педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу (учні, вчителі, батьки), спрямованого на оптимальне досягнення цілей мистецької освіти в умовах дистанційного навчання.

Дистанційне навчання – це сукупність педагогічних технологій, що базується на принципах відкритого й комп'ютерного навчання та активних методах навчання у спілкуванні в інформаційно-освітньому просторі, для організації освіти користувачів, розділених у просторі й часі [4].

У запропонованому МОН України для громадського обговорення проекті «Положення про дистанційну форму здобуття загальної середньої освіти» зазначається, що дистанційне навчання – це організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій [10].

Проаналізувавши визначення дистанційного навчання, запропоновані різними зарубіжними вченими, О. Пічкар стверджує, що основою дистанційного навчального процесу є цілеспрямована і контрольована інтенсивна самостійна робота учня, який може вчитися у зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи ком-

плект спеціальних засобів навчання та узгоджену можливість контакту з викладачем по телефону, електронній чи звичайній пошті, а також очно. У системі освіти дистанційне навчання відповідає принципу гуманності, згідно з яким ніхто не має бути позбавлений можливості вчитися через бідність, географічну або тимчасову ізоляцію, соціальну незахищеність та неможливість відвідувати освітні заклади (фізичні вади, зайнятість виробничими або особистими справами) [7].

Уперше дистанційне навчання було організоване в 1840 р., коли за ініціативою британського вченого І. Пітмана студентів Кореспондентського коледжу Англії почали навчати стенографії з допомогою поштових відправлень. Однак у той час зв'язок був одностороннім, без взаємодії з викладачами. Розвиток і становлення дистанційного навчання досліджено С. Ястремською [12], Т. Пилаєвою [6].

Уведення дистанційного навчання в Україні офіційно розпочалося 21 січня 2004 р. – з Наказу МОН України № 40 про затвердження «Положення про дистанційне навчання». Оскільки новий проект «Положення про дистанційну форму здобуття загальної середньої освіти» перебуває сьогодні на громадському обговоренні, чинним є «Положення про дистанційне навчання», затверджене Наказом МОН України № 466 від 25.04.2013 р.

Дистанційну форму навчання використовує в Україні низка освітніх закладів, зокрема: навчальні центри з дистанційною формою навчання, що спеціалізуються на підготовці учнів до ЗНО та університетських курсах (наприклад, Prometheus – проєкт масових відкритих онлайн-курсів); державна Міжнародна українська школа, що з 2007 року надає можливості здобуття початкової, базової та повної середньої освіти учням, які проживають за межами України; окремі приватні школи.

Проте для багатьох шкільних вчителів якісна організація навчання онлайн, опанування цифровим інструментарієм і новими методиками виявилися проблематичними, хоча початок цього масового процесу в Україні покладено. Водночас для сучасних учнів цифрове

середовище є цілком звичним, а тому інформація, представлена у візуальній формі («живі» презентації, інтерактивні картинки, дошка візуалізації, «хмари слів», веб-квести, інтелект-карти тощо), знайшла більший відгук завдяки відповідності потребам сучасних дітей, особливостям сприймання ними інформації [2]. А тому слід ретельно зважити недоліки і переваги дистанційного навчання. Серед *недоліків*: відсутність «живого» спілкування з однолітками, що гальмує соціальні навички, зокрема, роботу в команді, складнощі самоорганізації в нових умовах навчання, зниження мотивації до навчання та ін.). *Переваги*: можливість навчатися у своєму темпі, у зручному місці та в зручний час, пізнавати світ завдяки сучасним інноваційним технологіям, здобувати навички вчитись самостійно. Дистанційне навчання допомагає розкриватися учням, які за психотипом є інтровертами і неактивно проявляють себе на уроках. Вважаємо, що дистанційне навчання ефективно використовувати під час запровадження різних моделей навчання – офлайн, онлайн і змішаної [11].

Першими цеглинами у підвалинах нового досвіду української школи з дистанційної освіти стали методичні рекомендації, вміщені в посібнику **«Організація дистанційного навчання в школі»** (схвалено МОН: лист ІМЗО № 22.1/12-Г-372), підготовленому ГО «Смарт освіта» й МОН України та оприлюдненому 6 травня 2020 року. У першій частині описано загальні принципи впорядкування дистанційної освіти, довідкову інформацію про інструменти та платформи, на яких можна вчити дистанційно, друга присвячена конкретним методикам дистанційного навчання для початкової, основної та старшої школи [5, с. 5]. Попри їхню користність, відзначимо: вони не відображають фахової специфіки навчання мистецтва, а отже вчителі «увійшли» в дистанційне навчання, фактично, маючи лише мінімальний набір загальних рекомендацій.

Здійснений нами аналіз навчально-методичної літератури показав, що накопичений вітчизняний досвід дистанційного навчання мистецтва здебільшого стосується вищої освіти і

освіти у ІППО. У цьому контексті варто згадати публікації: О. Просіної, де схарактеризовано три моделі навчання і представлено досвід їх реалізації в системі неформальної освіти дорослих [11]; Л. Кондратової [3], де висвітлено особливості організації дистанційного навчання вчителів на засадах НУШ; Л. Васильєвої [1], де авторка пропонує формувати досвід використання технології дистанційного навчання впродовж навчання у ЗВО.

Цінним для практиків виявився створений Л. Кондратовою сайт «Дистанційне навчання «Музичне мистецтво» 5–7 класи. Інтегрований курс «Мистецтво» 1–2, 8 класи», на якому розміщувалися уроки музичного мистецтва та уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» (за підручниками авторки). Поурочні матеріали: текст з підручника за темою уроку, активні посилання на фото, відео, музику для слухання, фонограми тощо, – стали основою дистанційних уроків мистецтва багатьох учителів України. Вважаємо, що в умовах короткотривалого карантину такий формат є прийнятним. На початковому етапі дистанційного навчання вчителі також використовували спілкування-листування через соціальні мережі Facebook, Viber, електронну пошту.

Попри відсутність практичного і теоретичного досвіду дистанційного навчання, сучасні виклики змусили вчителів мистецької галузі швидко перебудувати свою роботу, освоїти нові технології, активно взаємодіяти у соціальних мережах і на різноманітних платформах, поширюючи напрацьований за період карантину досвід, пропагуючи креативні ідеї, розповсюджуючи власні розробки, тим самим підтримуючи колег, які з різних причин ще не адаптувались до роботи в нових умовах. Хтось взяв на себе роль «законодавця дистанційної мистецької моди», хтось – критика, хтось – експериментатора, були і сторонні спостерігачі, які вирішили просто перечекати й далі працювати у звичному для себе режимі. Однак, розуміємо, що дистанційна освіта з новими методами та інструментами стане складовою навчання, а тому до можливих викликів в освітньому процесі варто підготуватись.

Пропонуємо систематизувати накопичений досвід навчання мистецтва в умовах дистанційного навчання. Для початку розглянемо важливі **організаційні моменти успішного дистанційного навчання**:

- провести опитування (сайт школи, гугл-форма тощо) та узагальнити інформацію по кожному класу (паралелі) про наявність технічних засобів та якісного інтернет-з'єднання в учнів;
- узгодити базові засади взаємодії, щоб не перевантажувати учнів надмірною кількістю платформ та засобів навчання;
- визначити години й канали для спілкування: електронні листи, групи в соціальних мережах, Viber чи інші засоби. Зворотний зв'язок – важливий фактор засвоєння знань;
- розробити та обговорити з учнями правила навчання, розклад уроків, загальні підходи до оцінювання тощо.

Засоби, інструментарій навчання мистецтва та особливості педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу

Онлайн-уроки в режимі відеоконференцій. Відеоконференції Microsoft Teams, Google Meet, Zoom, Skype стали сервісами для проведення онлайн-уроків мистецтва. Не варто планувати всі 45 хвилин і намагатись відтворити свій звичний урок. Достатньою вважається тривалість онлайн-уроку до 30 хвилин. Не доцільно витрачати час спільної роботи на звичайне пасивне слухання. Доволі успішним є обернений формат (за принципом «перевернутого класу»). Учні ознайомлюються з новим навчальним матеріалом самостійно – у режимі офлайн, формулюють свої запитання до нього, а обговорення з учителем відбувається у форматі живого спілкування під час онлайн-уроку. Тут учні можуть посперечатись з однокласниками, обговорити проблеми, висловити власну думку. Саме така система закладає у дитини паростки вміння навчатися самостійно.

Щоб швидко зрозуміти, чи всі учні попередньо ознайомились із теоретичним матеріалом, або з'ясувати їхнє ставлення до певного питання, варто застосувати інтерактивні сервіси миттєвого опитування (<https://kahoot.com/>, <https://www.mentimeter.com/>, <https://www.poll Everywhere.com/>).

Використання сервісу **Kahoot** дає змогу створювати та організовувати інтерактивні вікторини, обговорення, опитування в онлайн-режимі, що сприяє спілкуванню та співпраці в колективі, підвищує рівень обізнаності в інформаційно-комунікаційних технологіях, стимулює критичне мислення. Використання Kahoot – хороший спосіб отримання зворотного зв'язку від учнів різного віку.

Відеоуроки (офлайн-уроки) компенсують відсутність онлайн-заняття. В учнів є можливість повернутись до незрозумілих моментів та переглянути пояснення кілька разів, повільніше, з паузами, відповідно до власного стилю навчання. Записи відеоуроків можна використати на етапі підготовки до тестування чи навіть після завершення курсу для актуалізації матеріалу загалом. Після завершення дистанційного навчання ці ж матеріали можна використати для реалізації «перевернутого класу» [5, с. 31]. Такі записані власноруч відеоуроки вчителі мистецтва завантажували на гугл-диск чи на ютуб. Цікавий та змістовний досвід представлений Л. Бондарюк (переможниця Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» у номінації «Музичне мистецтво», заслужений вчитель України) на сторінці у фейсбуку: відеоуроки, комплект тестових завдань (<https://cutt.ly/mpxLewv>).

Віртуальні класи Google Classroom, Moodle, Edmodo, Padlet – організовують зручний для учнів і вчителя процес виконання і надсилання завдань, допомагають у створенні матеріалів і спілкуванні між усіма учасниками освітнього процесу. Вчитель, створивши віртуальний клас, через електронну пошту додає до нього своїх реальних учнів, публікує завдання у спільному структурованому просторі всім школярам або вибірково. Учні опрацьовують їх у зручному для себе темпі, відповідно до вказаних термінів виконання. Вчитель відслідковує навчальний поступ кожного учня, коментуючи, скеровуючи та підтримуючи, мотивуючи та оцінюючи кожного [5, с. 61]. Але, мабуть, найцінніше, що можна робити в межах віртуального класу, – це проводити колективні обговорення (наприклад, мистецького твору), органі-

зовувати групові дискусії, працювати над спільними проєктами, використовуючи ідею нетворкінгу. Наприклад:

Завдання 1. Створення спільної гугл-презентації (один учень – один слайд): використовуючи інтернет-ресурси, дізнайтеся про українських композиторів, музикантів, співаків, що підкорили світ. Спільно укладіть міні-довідник «Ними пишається Україна», де зберіть та систематизуйте стислу інформацію про них.

Завдання 2. Створення спільного гугл-документа із можливістю спільного редагування. Інструкція:

1. Ознайомтесь із матеріалами статті «Український «Щедрик» уже 100 років мандрує світом» (<https://cutt.ly/OrxUO5>). Відшукайте обробки «Щедрика» або «Carol of the Bells» (класичні, рок, реп, рейв, диско тощо) на ютубі.

2. Створіть індивідуально / в команді колекцію «Щедрик the best». Поділіться нею з друзями.

3. Спільно укладіть топ-10 обробок «Щедрика» (робота з гугл-документом із можливістю спільного редагування).

Завдання 3. Створення гугл-карти: створіть візуальну музичну краєзнавчу мапу рідного краю (міста, села, ОТГ, району, області), на якій позначте місця проживання (чи народження) композиторів та виконавців (вокалістів, інструменталістів), майстрів музичних інструментів; будинки культури, при яких функціонують музичні гурти, фольклорні ансамблі, оркестри; місця, де традиційно відбуваються фестивалі та конкурси, народні фольклорні свята чи відроджуються обряди; позначте музичні заклади (філармонії, музичні школи, училища, консерваторії тощо) (робота з гугл-картою, створення позначок).

LearningApps – надзвичайно цікавий і корисний сервіс для створення різноманітних інтерактивних завдань для учнів різних вікових категорій. Окрім цього, можна скористатися величезною кількістю вже готових завдань, які були створені колегами на даній платформі раніше. Сервіс LearningApps простий у користуванні: вчитель розміщує посилання на потрібну вправу (група в соціальних мережах, Viber, віртуальний клас, власний блог тощо), учні переходять за посиланням і виконують

її. Важливо відзначити, що правильність виконання завдань перевіряється миттєво (<https://learningapps.org/>).

Велику кількість різноманітних цікавих інтерактивних вправ з мистецтва пропонує вчителька М. Демків (<https://cutt.ly/Spxlere>).

Вебквест – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси інтернету. Розробляються вебквести для максимальної інтеграції інтернету в різні навчальні предмети. Важливою умовою проведення вебквесту є наявність в учнів комп'ютерного обладнання з підключенням до інтернету. Вебквести найкраще підходять для роботи в мінігрупах, однак існують і вебквести, призначені для індивідуальної роботи. До прикладу: вебквест «Руйнівники фейків».

Створюється кілька фейкових новин (на кшталт невеличких статей-повідомлень у періодичній пресі), серед яких, одна чи дві – правдиві. Новини можуть стосуватися різноманітних мистецьких подій, фактів із життя митців тощо. Наприклад:

Новина 1. Повідомлення про грандіозний концерт, який зараз відбувається на Софійській площі в Києві.

Новина 2. Повідомлення про те, що 5 вересня 2020 року у Львівському оперному театрі відбудеться прем'єра невідомої досі опери Дж. Верді, а керуватиме симфонічним оркестром сам великий маестро.

Новина 3. Повідомлення від Sotheby's, що картину художника Івана Айвазовського під назвою «Неаполітанська затока» продали на торгах аукціонного дому Sotheby's майже удвічі дорожче від оціночної вартості.

Новина 4. Повідомлення про перемогу картини «Іриси» художника-аматора із маленького українського містечка на престижному конкурсі в Мілані (поряд із даною новиною – фото картини «Іриси» В. ван Гога).

Завдання для учнів: прочитати та проаналізувати кожну новину, знайти деталі, факти та, перевіривши їх, визначити, яка новина правдива, а яка фейкова. Для перевірки першої новини необхідно переглянути трансляцію онлайн вебкамери на Софійській площі в Києві. Для перевірки другої – афішу Львівського

оперного театру на вересень та роки життя Дж. Верді. Перевірити правдивість третьої новини можна на офіційному сайті аукціонного дому Sotheby's. Щоб переконатись у недостовірності четвертої новини, варто натиснути на зображення правою кнопкою мишки, вибрати у контекстному меню «Знайти картинку в Google» та переконатись, що полотно належить В. ван Гогу, а не невідомому художнику-аматору.

Даний приклад вебквесту розроблений за матеріалами проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Методологія IREX передбачає інтеграцію інфомедійної грамотності в навчальну програму шкільних предметів з метою набуття українськими школярами навичок критичного сприйняття інформації та усвідомлення ними цінності високоякісної інформації в контексті шкільної освіти.

Фейкбук – уявна сторінка в соціальній мережі для представлення особистості митця (композитора, музиканта, виконавця) (<https://cutt.ly/JrxZyYF>). Дане завдання буде цікавим та захоплюючим, особливо якщо учень самостійно обере особу, для якої створюватиме сторінку в соціальній мережі. Якщо це буде кумир учня, то він прагнучиме дізнатись про нього більше: де навчався, з ким товаришував, кому присвячував власні твори, що надихало на їх створення, які звички мав тощо. Це допоможе скласти цілісне уявлення про особу митця і, змодельовавши його сторінку в соцмережі, «відкрити» для себе, а в подальшому і однокласникам, нові цікаві грані видатної особистості.

Ментальна карта (карта розуму, карта пам'яті, інтелект-карта, семантична карта) Xmind (www.xmind.net), MindMeister (www.mindmeister.com), BubblUs (www.bubbl.us), Popplet (<http://popplet.com>), SpiderScribe (www.spiderscribe.net), програма Freemind) – інструменти для структурування навчального матеріалу за допомогою схем. Застосування інтелект-карт у дистанційному навчанні з мистецтва може дати величезні по-

зитивні результати, оскільки заохочує учнів до самостійного вивчення матеріалу, дозволяє краще його засвоїти, розвиває пам'ять, стійкість уваги, викликає зацікавленість. Метод інтелект-карт розвиває логіку та вміння згорнути весь навчальний матеріал до найважливішого, підвищує якість та інтенсивність навчання. Ментальні карти допомагають розвивати креативне і критичне мислення, роблять процес дистанційного навчання цікавішим і результативнішим [9]. Учні можуть додавати до них картини, фото, відео тощо, а також працювати над їх створенням не тільки індивідуально, а й у парах чи групах. Водночас, варто передбачити й «безмашинний» варіант виконання такого завдання, зменшуючи екранне навантаження на учня. Так, карту понять можна скласти і на аркуші паперу [5, с. 61].

Теми для створення ментальних карт можуть бути найрізноманітнішими – «Сучасна музика: стилі та напрями», «Жанрова палітра музичного мистецтва», «Стилі та напрями мистецтва», мистецькі, національні чи композиторські стилі» тощо.

Онлайн-дошка Jamboard (<https://jamboard.google.com/>), **Miro** (<https://miro.com/app/>) – онлайн-аналог шкільної дошки, дозволяє розмістити попередньо підготовлені матеріали (тексти, зображення, відео, аудіо), робити записи шляхом друкування тексту або створення малюнків. З дошкою можна організувати спільну роботу, зокрема під час синхронного онлайн-заняття. Учні можуть робити записи на дошці одночасно або по черзі. За допомогою цього інструмента можна обговорювати картини, організувати мозковий штурм, виставку робіт учнів, провести рефлексію. Перевагою онлайн-дошки є те, що всі записи можна зберегти й надати для відсутніх на занятті.

Віртуальна екскурсія відрізняється від реальної віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів із метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів тощо. Перевагами її є доступність, можливість повторного перегляду, наочність і багато іншого [8]. Віртуальні навчальні екскурсії в процесі дистанційного навчання допоможуть зробити його ди-

намічним, спонукатимуть до роздумів і дії, розвиватимуть в учнів самостійність.

Корисними для організації освітнього процесу з мистецтва з допомогою віртуальних екскурсій можуть бути безкоштовні сервіси та додатки:

1) Google Cultural Institute – це інтерактивний освітній проєкт, який об'єднує в одному місці культурну спадщину нашої цивілізації. Завдяки команді Google, яка оцифровує у високій якості скарби музеїв усього світу, сьогодні кожен може зробити екскурсію по Ермітажу, Лувру, Національному музею Токіо або відвідати нью-йоркський «Метрополітен».

2) Google Arts & Culture дає можливість здійснити віртуальну подорож до мистецької спадщини різних часів і народів. Тут зібрано кілька десятків тисяч копій робіт великих майстрів із сотень музеїв і приватних колекцій світу. Серед матеріалів – живописні твори, фотографії скульптур, артефактів старовини, предметів побуту та ювелірних прикрас різних епох. Передбачено пошук за іменами художників, за техніками, напрямками і навіть за основним кольором. Також є можливість вибрати цікаве місто й вирушити досліджувати колекції його музеїв, оглянути архітектурні пам'ятки, старовинні руїни, мальовничі садиби, палаці і багато іншого за допомогою інструмента **Street View**. Завдяки цьому стає реальним відвідування Стоунхенджа, навчання поблизу пірамід Гізи, досягнення дна Гранд Каньйону і безліч інших захоплюючих екскурсій. (Примітка: більше про Академію культури Google див. за посиланням: <https://cutt.ly/bpsbiLy>).

Google не перший рік працює і над програмою цифрового перетворення міст України. Учасниками проєкту вже стали 4 області: Рівненська, Херсонська, Одеська і Миколаївська, а також Львів. (Примітка: більше про віртуальні екскурсії Україною від Google див. за посиланням: <https://cutt.ly/zpsbSVT>).

Платформа Google Arts & Culture дає змогу учням ознайомитися з інформацією про художні твори, створювати власні віртуальні колекції, ділитися ними з друзями.

Подорожувати в часі, відвідувати виставки, не виходячи з дому, вивчати

світові мистецькі шедеври учні можуть і на смартфоні, встановивши додаток **Google Arts & Culture**, який має і додаткові функції. Найбільшою популярністю серед учнів користуються **Art Transfer**, що дозволяє перетворювати власні фото у твори мистецтва та **Art-Selfi** – знаходить портрети людей, на які ви схожі. (Примітка: про інші додатки див. за посиланням: <https://cutt.ly/5psmpUe>).

Академія культури Google – багату база матеріалів для вчителів. Сервіс дозволяє створювати власні галереї, які можуть стати у пригоді на уроках мистецтва, тут передбачений спеціальний інформаційний розділ для вчителів, де можна скачувати матеріали у ZIP і PDF-форматі. (Примітка: більше про Академію культури Google див. за посиланням: <https://cutt.ly/YpsQyBg>).

Академія об'єднує кілька проєктів: присвячений образотворчому мистецтву **Art Project**, проєкт природних і культурних див планети **World Wonders Project** і архівні колекції історичних матеріалів **Archive Exhibitions**. Щоб отримати максимальну користь і задоволення від цієї платформи, радимо перед початком роботи ознайомитися з можливостями сайту.

Значну роль в активізації діяльності учнів під час віртуальних екскурсій відіграє пошуковий метод. Учні не просто знайомляться з матеріалами експозицій, а й провадять активне дослідження, пошук необхідної для вивчення та аналізу інформації. Це досягається шляхом постановки проблемних питань перед екскурсією або отриманням певних творчих завдань: написати есе, підготувати повідомлення, скласти альбом, розробити нові маршрути віртуальних екскурсій тощо.

Цифрова, і не тільки... творчість учнів. Вчитель мистецтва не варто забувати про свою основну місію – сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, стимулюючи до самостійної художньо-пізнавальної та творчої діяльності з метою самореалізації та саморозвитку. Для цього варто пропонувати учням цікаві творчі завдання. Обираючи їх, важливо враховувати не лише вікові особливості, а й мистецькі вподобання.

Існує цілий спектр цифрових інструментів, які дозволяють створюва-

ти продукти для підтримки освітнього процесу з мистецтва. Вони ж можуть бути використані учнями, щоб продемонструвати опанування певної теми з навчального матеріалу. Зокрема, практично будь-який мобільний телефон надає можливість записувати відео, щоб продемонструвати набуття певних компетентностей.

Молодші школярі з радістю відгукнуться на пропозицію вчителя записати **власне відео** вивченої та виконаної з рухами пісні, власноруч відтвореного ритмічного супроводу знайомої мелодії, самостійно вигаданої та виконаної хореографічної мініатюри чи пластичної імпровізації. Поділяться відеозаписом виступу так званого «кухонного оркестру», організованого за участю всіх членів родини. З гордістю **сфотографують** власну колекцію речей повсякденного вжитку, що звучать. Поділяться фоторепортажем із власного вікна, продемонструють результати власних експериментів із нетрадиційними техніками малювання.

Підлітки можуть **відзняти** сучасні руханки, ритмічні вправи з використанням «звучних жестів» та пен-таппінгу. Випробують степ руками та проєкспериментують із біт-боксом. Поділяться вдалою світлиною власної асоціативної композиції за мотивами улюбленого музичного твору; обов'язково відгукнуться на пропозицію стати іміджмейкерами; залюбки створюватимуть дизайн одягу, інтер'єру, машин тощо; опанують мистецтво графіті; спробують себе у фото-мистецтві.

Старшокласники представлять результати власної практичної художньо-пізнавальної діяльності у вигляді **відеопрезентацій індивідуальних проєктів**, нададуть докази результатів творчої діяльності: фото макета архітектурної споруди, тематичної газети, плаката, афіші, карти подорожі Україною, паперової мозаїки, ескізу вітража, супрематичної композиції, ікебани, колажу, інсталяції, копії відомої картини тощо. Надішлють учителю мультимедійну презентацію, збірку аудіо- чи відеоматеріалів.

Розраховувати на гарні результати та плідну самостійну роботу учнів можна лише в тому разі, якщо теми проєктів

обиралися старшокласниками спільно з учителем не лише відповідно до програми, а й з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів.

«Низький поріг, висока стеля, широкі стіни», – це ті характеристики завдань, які найкраще підходять для дистанційного навчання. Низький поріг означає, що завдання доступне і досяжне для кожного учня. Висока стеля передбачає, що завдання має кілька рівнів і не обмежує учнів, які можуть зробити більше й краще. Широкі стіни створюють простір для власного вибору учня, показують застосовність теми в різних ситуаціях, передбачають творчий підхід до завдання. За умов дистанційного навчання такі завдання найкраще підтримують навчальну мотивацію учнів [5, с. 67].

Важливо, щоб усі вказані завдання та види діяльності мали обов'язковий зворотний зв'язок. Варто спонукати учнів «ділитися» з учителем власними мистецькими здобутками, заохочуючи схвальними коментарями та позитивними відгуками. Ситуація успіху в поєднанні з підтримувальним зворотним зв'язком мотивує до виконання подальших завдань.

Із метою активізації роботи учнів, максимального залучення їх до творчості доцільно організовувати **дистанційні конкурси, віртуальні виставки, мистецькі квести, творчі флешмоби**, використовуючи сайт закладу освіти, сторінку у фейсбуку, вчительський блог чи групи у вайбері.

Важливим мотиваційним фактором продуктивної і цілеспрямованої роботи учня під час дистанційного навчання з мистецтва є якісне та об'єктивне оцінювання.

Онлайн-тести Google-форм, Classtim – тести з автоматичною перевіркою, дозволяють організувати швидке оцінювання рівня опанування навчального матеріалу учнями. Зазвичай тестові системи надають можливість створювати запитання різних типів (множинний вибір, текстова або числова відповідь, упорядкування, встановлення відповідності тощо). Більшість сервісів передбачають можливість формування запитань, іноді з варіантами відповідей, з використанням зображень, аудіо- та відеофрагментів. Таким чином можна формувати цілу траєкторію опанування

певної теми. Онлайн-тести можна створювати в Google-формах, а також на спеціалізованих платформах, наприклад: <https://www.classtime.com/uk/>.

Бібліотека онлайн-тестів освітнього проєкту «На урок» розміщує різноманітні інтерактивні завдання для контролю знань і залучення учнів і старшої, і початкової школи до активної роботи вдома. Окрім можливості скористатися готовими онлайн-тестами, дана платформа дозволяє вчителю створити власні тестові завдання відповідно до теми уроку та в реальному часі простежити їх виконання (<https://naurok.com.ua/test/>).

Якщо учень через певні обставини не має доступу до електронних ресурсів, не може користуватися комп'ютером і виходити в інтернет, то основне навчання для нього відбувається за підручником і робочим зошитом (за наявності). В офіційному роз'ясненні для вчителів від Міністерства освіти Естонії зазначено: «Ручку, папір, книги ніхто не скасовував, навіть за умов дистанційного навчання» [5, с. 37].

Робота з підручником потребує чіткого формулювання завдань. Наприклад, опрацювати текст у підручнику може означати: прочитати текст, відповісти на запитання після тексту або спрямовуючі запитання вчителя, скласти таблицю, карту понять, інфографіку, власні запитання до тексту тощо. Усе це, по суті, різні завдання, які можуть бути виконані в результаті прочитання певного тексту. Тому дуже важливо конкретизувати перед учнем очікуваний від нього результат роботи.

Робота в зошиті з друкованою основою також є формою перевірки інформаційно-пізнавальної діяльності учнів. Самостійне виконання завдань передбачає відгадування або створення кросвордів, вирішення завдань на встановлення відповідностей між поняттями, доповнення або створення схем, таблиць, опрацювання текстів із прихованими помилками, створення опорного конспекту у вигляді «асоціативного куша» тощо.

Портфоліо як відображення зусиль учня, його прогресу, навчальних досягнень за період дистанційного навчання, також може бути формою навчання «без інтернету». За допомогою портфоліо

учень опановує навчальну програму, творчо представляє мистецькі завдання: від відбору найкращих досягнень з предмета до накопичення всіх робіт, виконаних ним за період карантину.

Оцінювання мистецьких здобутків учнів у період дистанційного навчання має ґрунтуватись на принципах диференціації та індивідуалізації. Дуже важливо об'єктивно, але водночас і гуманно (не пригнічуючи особистість дитини) оцінити тих, хто не має матеріально-технічних ресурсів чи інших можливостей повноцінно та якісно працювати в період карантину.

Організовуючи дистанційне навчання з мистецтва, слід зважати не лише на наявність технічних можливостей в учнів, а й на специфіку початкової, основної та старшої школи. Варто пам'ятати, що рівень сформованості самостійної роботи учнів початкових класів нижчий, ніж учнів основної та старшої школи, тому організовувати роботу молодших школярів мають дорослі. Але йдеться саме про організацію навчального процесу вдома, а не про те, що батьки будуть виконувати завдання за учня або викладати навчальний матеріал замість учителя [5].

Висновок. Отже, вимушений перехід на дистанційне навчання, став серйозним професійним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу. Виклики дистанційного навчання зумовили ряд труднощів різного роду, але й сприяли усвідомленню вчителями мистецтва, що інформаційні технології можуть бути потужним багатофункціональним засобом навчання мистецтва, що стимулювало вчителів прискорено опанувати сучасні технології, цифрові інструменти, нові методики та перебувати своєю роботою.

Аналіз дистанційного навчання під час карантину – його недоліків і переваг – дозволяє використати здобутий новий досвід для накреслення перспектив подальшої освітньої роботи за будь-якої з моделей навчання – офлайн, онлайн, змішаної. Тому слід зважати, що цифрові технології дозволяють вчителю організувати процес пізнання учнями мистецтва на засадах діалогу й полілогу, без яких вивчення мистецтва не можливе, – комунікувати з учнями на відстані, на-

дихати та мотивувати до навчання. Використання платформ і сервісів відкриває учням доступ до нових джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, надає можливості для мистецької творчості, дозволяє реалізовуватися в нових формах навчальної взаємодії.

Перспективою подальших досліджень у даному контексті є аналіз готовності сучасного вчителя мистецтва до змішаної моделі навчання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Васильєва Л. Досвід формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання технології дистанційного навчання. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/4244>.
2. Гич Г. М. Учні нової української школи як носії « нової грамотності » і суб'єкти освітнього процесу. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1 (91). С. 12–14.
3. Кондратова Л. Г. Дистанційний курс «Методика викладання мистецтва в початковій школі на засадах НУШ» як засіб професійного саморозвитку вчителя мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 3 (93). С. 50–53.
4. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс : навч. посіб. : 3-тє вид. / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Спроценко. Харків : НТУ «ХПШ», «Торсінг», 2002. 320 с.
5. Організація дистанційного навчання в школі : методичні рекомендації. URL: <https://cutt.ly/h0DX96u>
6. Пилаєва Т. Історія розвитку дистанційної освіти в світі. *Наукові записки*. Серія: педагогічні науки. Випуск 147. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/Nz_p_2016_147_30.pdf
7. Пічкар О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук ; Тернопіль. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2002. 20 с.
8. Подліняєва О. О. Віртуальна екскурсія у роботу вчителя. URL: http://spec.vntu.edu.ua/conf/pdf/conf_402-415.pdf.
9. Позднякова Т. Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології : наук.-метод. посіб. Рівне : РОІППО, 2018. 50 с.
10. Проект положення про дистанційну форму здобуття загальної середньої освіти. URL: <https://cutt.ly/moDm10p>
11. Просіна О. В. Підготовка педагогів мистецьких дисциплін в умовах неформальної освіти. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 3 (93). С. 54–57.
12. Ястремська С. Історичні віхи становлення дистанційного навчання. *Історія професійної освіти*. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/Pippo_2016_3_26.pdf

References:

1. Vasylieva, L. (n.d.). Dosvid formuvannia hotovnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva do vykorystannia tekhnolohii dystantsiinoho navchannia [The experience of forming the readiness of the future teacher of music to use the technology of distance learning]. Retrieved from <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/4244>

2. Hych, H. M. (2019). Uchni novoi ukrainskoi shkoly yak nosii «novoi hramotnosti» i subiekty osvithnoho protsesu [Students of the New Ukrainian School as bearers of "new literacy" and subjects of the educational process]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art and Education], 1 (91), 12–14.

3. Kondratova, L. H. (2019). Dystantsiinyi kurs «Metodyka vykladannia mystetstva v pochatkovi shkoli na zasadakh NUSH» yak zasib profesiinoho samorozvytku vchytelia mystetstva [Distance course "Methods of teaching art in primary school on the basis of the New Ukrainian School" as a means of art teachers' professional self-development]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art and Education], 3 (93), 50–53.

4. Kukharenko, V. M. (Ed.). (2002). Dystantsiine navchannia: Umovy zastosuvannia. Dystantsiinyi kurs [Distance learning: Terms of use. Distance course]. (3rd ed.). Kharkiv: NTU «KhPSH», «Torsinh».

5. Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia v shkoli [Organization of distance learning at school]. Retrieved from <https://cutt.ly/h0DX96u>

6. Pylaieva, T. (2016). Istoriia rozvytku dystantsiinoi osvity v sviti [History of distance education in the world]. In *Naukovi zapysky. Serii: pedahohichni nauky*. Vol. 147. Retrieved from file:///C:/Users/Asus/Downloads/Nz_p_2016_147_30.pdf

7. Pichkar, O. P. (2002). Systema pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi roboty u Velykii Brytanii [The system of training specialists in social work in Great Britain]. (Dissertation Abstract, Ternopil).

8. Podliniayeva O. O. (n.d.). Virtualna ekskursiia u roboti vchytelia [Virtual tour in the work of a teacher]. Retrieved from http://spec.vntu.edu.ua/conf/pdf/conf_402-415.pdf.

9. Pozdniakova, T. Ye. (2018). Vizualizatsiia ta strukturuuvannia informatsii za dopomohoiu mentalnykh kart na urokakh biolohii [Visualization and structuring of information with the help of mental maps at biology lessons]. Rivne: ROIPPO.

10. Proiekt polozhennia pro dystantsiinu formu zdobuttia zahalnoi serednoi osvity [Project of regulation on distance form of general secondary education]. Retrieved from <https://cutt.ly/moDm10p>

11. Prosina, O. V. (2019). Pidhotovka pedahohiv mystetskykh dystsyplyn v umovakh neformalnoi osvity [Training of teachers of art disciplines in the conditions of non-formal education]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art and Education], 3 (93), 54–57.

12. Yastremska, S. (2016). Istorychni vikhy stanovlennia dystantsiinoho navchannia [Historical milestones of distance learning]. In *Istoriia profesiinoi osvity*. Retrieved from file:///C:/Users/Asus/Downloads/Pippo_2016_3_26.pdf

Моторна Оксана Степановна, заведуюча кабінетом мистецтва і фізическої культури Ровенського ОІППО, г. Ровно, Україна, oksanamotorna@ukr.net

Искусство дистанционно: упущенные возможности... Или новые перспективы?

Освещены особенности реализации педагогического взаимодействия участников образовательного процесса, направленного на оптимальное достижение целей художественного образования в условиях дистанционного обучения. Предложены онлайн-инструменты и платформы для успешной коммуникации учителя и учеников и качественно-го изучения искусства.

Представлены практические рекомендации и конкретные примеры заданий, которые повысят эффективность самостоятельной работы учащихся, предоставят новые возможности для творчества,

вдохновят и мотивируют учеников в период дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, искусство дистанционно, обучение искусству, заведение общего среднего образования, педагогические онлайн-инструменты, платформы для коммуникации учителя и учеников.

O. S. Motorna, Head of the Cabinet of Arts and Physical Culture of Rivne OIPPO, Rivne, Ukraine, oksanamotorna@ukr.net

Art in distance: Lost opportunities... Or new prospects?

The concept of "distance learning" is defined, the historical aspect of the development of distance learning in the world and Ukraine is briefly presented. The legislative base of distance learning in Ukraine is indicated. The advantages of distance learning are the following: possibility of learning at a comfortable pace, place and at a convenient time, learning about the world through modern means, acquiring skills of independent learning. On the other hand, there are some disadvantages of distance learning such as lack of "live" communication, reduced motivation to learn, communication skills as well as teamwork skills. The author focuses on the challenges of distance learning for participants of the educational process during the pandemic: for teachers (lack of necessary technical means, unstable Internet connection, lack of IT skills and online teaching skills, difficulties in establishing communication with students because of lack of any gadgets), for students (low level of self-organization skills during quarantine, lack of gadgets, psychological unwillingness to learn in new conditions, limited communication with peers, difficulties in interaction with families, etc.), for parents (lack of skills to organize the process teaching children at home, some opposition to distance learning, etc.).

The peculiarities of pedagogical interaction of participants of the educational process aimed at the optimal achievement of the goals of art education in the conditions of distance learning are highlighted. The organizational tips of successful distance learning, means and tools of art teaching are considered such as: online lessons in the mode of video conferences, video lessons (offline lessons), virtual class, etc. The list of online tools (online board, interactive tasks, Web-quest, virtual tours, imaginary page in a social network, online tests, etc.) is presented. The examples of tasks and practical recommendations on their application are given that will allow to increase efficiency of students' independent work, expand opportunities for artistic creativity, inspire and motivate students to learn.

Key words: distance learning, art in distance, art education, institutions of general secondary education, pedagogical online tools, platforms for communication between teacher and students.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2020 р.

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-3-20-26>

УДК [78: - 027.522]:[159.923-057.87]:[78: - 044.22]

Гумінська Оксана Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна, oksana.guminska.music@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЯ САМОВИРАЖЕННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ

Проаналізовано психолого-педагогічні підходи до сутності поняття самовираження та його розвитку в дітей мистецькими засобами. Представлено структуру процесу самовираження учнів у музичній діяльності та авторську технологію самовираження учнів у процесі колективного музикування. Обґрунтовано основні принципи технології: від наслідування – до творчості, від практики – до теорії, єдність колективного та індивідуального, художнього й технічного, емоційного і свідомого, комплексність видів діяльності, принцип проблемності та імпровізації. Деталізовано репродуктивні, творчі та комплексні форми колективного музикування, можливості їх включення в урок музичного мистецтва.

Ключові слова: самовираження особистості, самовираження учнів у музичній діяльності, технологія самовираження учнів, урок музичного мистецтва.

Життєва місія людини – розкриття власних можливостей, використання їх на власну та суспільну користь. Усебічний розвиток талантів, творчих здібностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, збагачення її творчого та культурного потенціалу є основними орієнтирами сучасної системи освіти, про що зазначає Закон України «Про освіту» [7]. Державний стандарт початкової освіти орієнтує на те, що дитину потрібно спрямувати на розвиток самостійності, творчості, допитливості, індивідуальне самовираження та колективну творчу співпрацю, відповідальність за індивідуальний та колективний результат [5]. Тому варто повернутися до навчання через радісне та захоплююче самовираження учнів у музичній діяльності та пізнання себе через художньо-творчу діяльність.

Концептуальними ідеями проблеми самовираження учнів є положення психологів про самоактуалізацію та самореалізацію особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтєв, А. Маслоу, А. Менегетті, А. Петровський, К. Роджерс, М. Ярошевський та ін.), дослідження проблем особистісної самореалізації, самовизначення, самовираження, дослідження педагогічних умов самореалізації учнів (К. Абульханова-Славська, В. Безрукова, С. Брикунова, О. Джафарова, А. Дістервег, І. Оніщук, А. Яфальян та ін.). Самовираження особистості в різних видах мистецтва розглядали О. Калініченко, О. Джафарова (образотворче мистецтво), І. Оніщук, Н. Слота, Л. Паньків (музичне мистецтво).

Метою статті є аналіз психолого-педагогічних підходів до сутності поняття «самовираження учнів у музичній діяльності», представлення технології самовираження учнів у процесі колективного музикування – обґрунтування основних принципів, на яких її розроблено, та форм колективного музикування.